

MINISTERUL EDUCAȚIEI
UNIVERSITATEA "VALAHIA" DIN TÂRGOVIȘTE
IOSUD – ȘCOALA DOCTORALĂ DE ȘTIINȚE ECONOMICE ȘI
UMANISTE
DOMENIUL FUNDAMENTAL ȘTIINȚE UMANISTE
DOMENIUL ISTORIE

TEZĂ DE DOCTORAT

**Ctitorii de câmpie din județul Giurgiu, secolele XVI– XIX.
Istoric, evaluarea stării de conservare și programe de
valorificare**

-REZUMAT-

**CONDUCĂTOR DE DOCTORAT,
Prof. univ. dr. Ioan OPRIȘ**

**DOCTORAND,
BOLDEI Nicoleta-Steluța (BĂHNĂREANU)**

**TÂRGOVIȘTE
2023**

Cuvinte cheie: Giurgiu, patrimoniu, arhitectură, conservare și restaurare, monitorizare, turism, valorificare

Prin lucrarea de față s-a realizat o cercetare aprofundată a bisericilor din secolele XVI-XIX, din județul Giurgiu, îndeosebi a celor care păstrează cât mai multe elemente originale. Doar o parte dintre aceste biserici au fost cercetate îndeaproape de către istoricii de artă, deși multe dintre acestea sunt de o valoare incontestabilă. Chiar și cele care au făcut obiectul unor studii, au fost cercetate mai mult din punct de vedere istoric și arhitectural, punându-se prea puțin accent pe evoluția în timp a monumentului, transformările care au survenit și mai ales starea actuală de conservare în care se află.

Toate aceste monumente de artă religioasă care se mai păstrează pe teritoriul acestui județ și se remarcă prin frumusețea arhitectonică și elementele lor originale merită să fie cercetate, puse în valoare, conservate, restaurate și cunoscute de către publicul larg.

Metodele de cercetare științifică care au fost aplicate sunt multiple și interdisciplinare. Prima metodă aplicată a fost culegerea datelor din surse bibliografice: cărți, dicționare enciclopedice, reviste de specialitate, anuare etc. În completare, s-au cules date importante prin studiul documentelor de arhivă existente. Prin analiza monumentelor aflate în studiu s-a urmărit evoluția acestora în timp în urma transformărilor suferite, particularitățile și evidențierea elementelor originale păstrate până în prezent.

O primă selecție a bisericilor monument istoric de pe teritoriul județului Giurgiu, aflate în jurisdicția Episcopiei Giurgiului, episcopie tânără, înființată în anul 2006, păstorită de la înființare și până astăzi de Preasfințitul Ambrozie.

Actul de ctitorire era un privilegiu al domnului, al ierarhilor bisericii, arhimandriți, stareți sau călugări, dar și al boierilor mari și mici. Din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, odată cu rolul important al boierimii la conducerea treburilor țării și la alegerea domnului, și apoi în tot secolul al XVII-lea, predomină ctitoriile mixte. Din secolul al XVIII-lea, inițiativa aparține mai ales comunităților libere urbane și rurale, dar și grupurilor de ctitori reprezentate de preoți, călugări, căpitani de plai. Începând cu secolul al XVIII-lea, boierii vor fi urmați de negustori, clerici și chiar grupuri de oameni mai înstăriți ai comunităților libere¹. Sursele istorice cercetate susțin că în secolul al XIV-lea au fost ridicate circa 26 de biserici, iar mai târziu, în secolele următoare, numărul acestora va crește exponențial odată cu dezvoltarea socio-economică, fiind astfel identificate

¹ Corina Popa, *Monumente Medievale din Oltenia*, Editura ACS, București, 2011, p. 27.

aproximativ 61 de biserici în secolul al XV-lea, 223 de biserici în secolul al XVI-lea, în cel următor – 637, iar în secolul al XVIII-lea – circa 1656².

Lucrarea este structurată în cinci capitole: primul capitol tratează istoricul fiecărei biserici cercetate, cel de-al doilea capitol cuprinde descrierea edificiilor din punct de vedere arhitectural, în cel de-al treilea capitol se urmărește evaluarea și diagnosticarea stării de conservare a monumentelor, al patrulea capitol cuprinde autenticitatea bisericilor și evoluția lor în timp, iar cel de-al cincilea capitol prezintă programe de valorificare a monumentelor aflate în studiu. În anexe sunt cuprinse rezultatele cercetărilor de laborator efectuate pe probele prelevate din bisericile tratate ca studiu de caz.

În **primul capitol**, intitulat *Istoricul ctitoriilor vlăscene din secolele XVI-XIX*, s-a realizat o cercetare a istoricului fiecărui monument în parte, completat cu câteva date referitoare la ctitorii lor și aspecte inedite a trecerii lor prin timp, subliniind modificările care au survenit în urma unor evenimente naturale sau create de acțiunea umană de-a lungul anilor. Cunoașterea istoricului unui monument este fundamentală pentru a putea identifica materialele și tehnicile de construcție folosite la ridicarea edificiului și realizarea componentelor artistice. Fără aceste date nu poate fi realizată o evaluare corectă a stării de conservare, punctul central al cercetării doctorale.

Cel de-al **doilea capitol** intitulat *Arhitectura și componentele artistice. Elemente arhitecturale* analizează arhitectura bisericilor studiate prin cercetarea mărturiilor istorice³ pentru a identifica principalele elemente definitorii, dar și prin observații realizate *in situ*. Intervențiile în timp asupra arhitecturii bisericilor cercetate au influențat aspectul arhitectural al lor, elementele originale conservate până astăzi fiind definitorii pentru caracterul fiecărei biserici în parte. Din punctul de vedere al planului, bisericile studiate de pe teritoriul județului Giurgiu au fost împărțite în biserici cu plan triconc și biserici tip navă.

Al **treilea capitol** intitulat *Evaluarea și diagnosticarea stării de conservare a monumentelor* reprezintă punctul central al cercetării doctorale. Identificarea formelor de degradare a monumentelor aflate în studiu și a factorilor care au condus sau au favorizat apariția acestora s-a realizat prin observații directe *in situ*, documentare fotografică, prelevări de probe din pictura murală acolo unde a fost cazul și analizarea acestora la

² Voica Pușcașu, *Actul de ctitorire ca fenomen istoric în Țara Românească și Moldova până la sfârșitul secolului al XVIII-lea*, Editura Vremea, București, 2001, pp. 575-622.

³ Aceste vechi descrieri ale arhitecturii sunt importante în a decela ceea ce este vechi și autentic de eventuale adaosuri mai târzii.

microscop și prin metode chimice. Formele de degradare întâlnite în studiile de caz cercetate sunt prezentate în acest capitol în funcție de necesitatea urgentă de intervenție asupra picturii murale, pentru a evita repetițiile și detaliile care nu au un aport semnificativ în analiza elementelor constitutive.

De asemenea, pe baza diagnosticului și în urma interpretării analizelor fizico-chimice și a testelor de curățare, s-au realizat propuneri de conservare și restaurare a bisericilor prezentate în studiile de caz și măsuri de monitorizare și control a factorilor care contribuie la degradarea acestora. Degradarea unei opere de artă, de orice natură, este un efect al unor cauze multiple. Între aceste cauze există o interdependență, una dintre ele putând crea condiții favorabile pentru ca o altă cauză să intre în acțiune. Efectul pe care un factor de degradare îl poate avea asupra unei opere de artă poate apărea mult mai târziu față de inițierea cauzei și uneori poate să continue mult timp după eliminarea acesteia. Notând cu grijă și analizând modificările survenite în timp, cauzele pot fi suprimate sau reduse în intensitate, protejând astfel pe termen lung aceste monumente.

Fiecare operă de artă este unică, având particularități care trebuie identificate pentru ca intervenția asupra ei să fie una benefică și nu dăunătoare. Legătura indisolubilă dintre restaurare și opera de artă trebuie recunoscută prin faptul că opera de artă condiționează restaurarea și nu invers⁴. Lipsa cunoștințelor din domeniul conservării și al restaurării, cu toate celelalte domenii conexe, va duce la efectuarea unor tratamente eronate care pot pune în pericol integritatea operei. Folosirea unor soluții sau metode de tratament insuficient testate din punct de vedere științific pot conduce de multe ori la apariția unor degradări suplimentare. De aceea, diagnosticarea stării de conservare a unui monument se face pe baza cunoașterii prealabile a factorilor de degradare care produc efectele vizibile.

În cel de-**al patrulea capitol** intitulat *Autenticitatea ctitoriilor vlăscene și evoluția stilurilor pe parcursul secolelor XVI-XIX* sunt cercetate elementele originale și transformările survenite în timp care au dus la modificări și adaosuri, uneori în funcție de gustul epocii. Indiferent de gradul de autenticitate pe care-l păstrează, bisericile – monumente istorice, continuă să joace un rol important în comunitatea locală, această afirmație fiind dezbătută pe larg în acest capitol.

Ultimul capitol, cel de-**al cincilea**, intitulat *Programe de valorificare* expune în paginile sale sprijinul pe care monumentele îl primesc sau îl pot primi de la autorități pentru valorificarea lor, programe de restaurare prin care au trecut câteva dintre

⁴ Cesare Brandi, *Teoria restaurării*, Ed. Meridiane, București, 1996, p.36.

monumentele studiate și propuneri pentru creșterea potențialului turistic al județului Giurgiu cu ajutorul acestora. Două dintre monumente au supuse unor ample lucrări de restaurare chiar în timpul cercetării doctorale – este vorba de biserica „Buna Vestire - Drugănescu” din localitatea Stoenеști și biserica „Sfântul Pantelimon” din localitatea Vedea. De asemenea, alte două biserici au lucrări în desfășurare: biserica „Sfântul Nicolae” a Mănăstirii Comana primește o pictură murală nouă, iar biserica „Sfântul Nicolae” a Schitului Mironești este restaurată complet (arhitectură, pictură murală, iconostas de zidărie) cu ajutorul accesării fondurilor europene.

CONCLUZII

Fundamentul pentru o exploatare turistică a bisericilor - monument istoric constă în valoarea lor istorică, spirituală și simbolică. Vizitatorii pasionați de artă și istorie își pot îmbogăți cunoștințele în domeniile amintite prin intermediul acestor monumente de artă religioasă. Bisericile, locuri sacre pentru comunitățile religioase, pot atrage turiștii interesați să înțeleagă tradițiile și credințele religioase locale din trecut și până în zilele noastre. Uneori pot chiar participa la slujbele religioase, ceea ce le oferă o experiență profundă și liniștitoare, reușind să stabilească o legătură cu strămoșii care au ridicat și înfrumusețat aceste monumente de-a lungul trecerii anilor. De asemenea, importanța simbolică este semnificativă pentru înțelegerea istoriei și culturii unei regiuni sau a unei țări. Bisericile - monumente istorice simbolizează unitatea credinței, valoarea culturală a unei regiuni, solidaritatea membrilor comunității, precum și rădăcinile culturale și spirituale ale acestora.

Omul are o dorință înnăscută de a-și îmbogăți cunoștințele și de a intra în legătură cu colectivități umane, iar acest lucru se poate realiza prin turism care poate deveni un act intelectual menit să contribuie la lărgirea culturii generale a celui care călătorește. Nu trebuie uitat că monumentele vin dintr-o altă lume și sunt încărcate cu cele mai variate semnificații a căror descifrare contribuie la reconstituirea unor perioade diverse din istoria locală și națională⁵.

Monumentele istorice, fie ele religioase sau laice, sunt de obicei printre cele mai atractive obiective turistice dintr-o zonă deoarece ele reprezintă urme ale istoriei străvechi, legături incontestabile cu rădăcinile acestui popor și cu strămoșii neamului românesc. Prin

⁵ *Vezi* Oliver Velescu, *Monumentele istorice. Valori spirituale – valoare turistică*, în Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice, Anul XVII, Nr. 1-2, Editat de Institutul Național al Monumentelor Istorice, București, 2006, pp. 263-264.

această cercetare s-a realizat punerea în valoare a bisericilor cu potențial turistic de pe teritoriul județului Giurgiu prin cunoașterea istoricului fiecărei biserici în parte, a urmelor adânci lăsate de vicisitudinile vremurilor al căror martor tăcut au fost și prin evaluarea stării de conservare în care se află.

Satul românesc a fost din cele mai vechi timpuri așezământul de bază al societății românești, cei care locuiau în orașe fiind minoritari, iar satul bucurându-se de o însemnătate deosebită în rândul celor care se aflau în fruntea țării. Biserica reprezenta principalul loc de comuniune și de mare însemnătate pentru locuitorii unei așezări, de aceea, odată cu dezvoltarea satului românesc, din ce în ce mai mulți boieri au început să-și dorească dreptul de a ctitori, ridicând biserici uneori chiar împreună cu domnitorul, pe moșiile pe care erau proprietari. Din păcate, în zilele noastre, tot mai multe sate se află în plin proces de depopulare, iar o mare parte din lăcașurile de cult, altădată frumoase și impunătoare, se găsesc astăzi într-o stare avansată de degradare. Nu de puține ori, cei care se află în trecere printr-o localitate, trec nepăsători pe lângă biserica din sat, neștiind că unele dintre aceste bisericuțe ascund adevărate comori din punct de vedere istoric și artistic, așa cum se întâmplă în zonele mai puțin cunoscute și mediatizate din punct de vedere turistic, cum este și cazul județului Giurgiu⁶.

Analiza aprofundată a stării de conservare în care se află în momentul de față aceste biserici vlăscene poate constitui punctul de plecare al unor viitoare proiecte de conservare-restaurare a picturilor murale și a întregului ansamblu, acolo unde este necesar acest lucru. Prin cercetarea și evaluarea acestor monumente de artă religioasă se pot formula strategii de dezvoltare și promovare a turismului în județul Giurgiu, contribuind astfel la îmbunătățirea activității turistice din zonă. Valoarea istorică, spirituală și simbolică a bisericilor -monument adaugă profunzime și semnificație experiențelor turistice și pot atrage o gamă variată de vizitatori. Aceste aspecte trebuie gestionate și promovate într-un mod responsabil, pentru a asigura conservarea și respectarea patrimoniului cultural și religios.

În sprijinul informațiilor culese prin analiza documentelor scrise, s-a realizat o amplă investigație pe teren pentru documentarea fotografică, identificarea modificărilor survenite în timp, identificarea tehnicilor picturale, recoltarea de eșantioane din pictura murală.

⁶ Nicoleta-Steluța Băhnăreanu, *Ctitorii domnești și boierești din județul Giurgiu. Mărturii tăcute ale secolelor XVI-XVIII*, articol publicat în Buletin informativ al Simpozionului Național - Rolul Mănăstirii Secu în viața religioasă a Țării Moldovei, Editura Cetatea Doamnei, Piatra Neamț, 2019, p.19.

Cercetarea *in situ* a fost metoda cea mai importantă fără de care această lucrare nu ar fi putut fi concretizată. Aceasta a fost realizată prin:

- documentare fotografică;
- analiza tehnologică a elementelor constitutive;
- identificarea degradărilor, a cauzelor și efectelor acestora;
- identificarea factorilor de degradare fizico-chimici și biologici;
- prelevare de probe din pictura murală.

Prin corelarea tuturor datelor obținute, s-a realizat un diagnostic al stării de conservare pe baza căruia se propun măsuri de conservare preventivă și restaurare acolo unde sunt necesare intervenții urgente.

Valorificarea rezultatelor cercetării doctorale s-a realizat prin:

- participarea la conferințe științifice și simpozioane naționale și internaționale;
- publicarea de articole științifice realizate pe parcursul cercetării doctorale;
- propuneri metodologice de conservare preventivă și restaurare;
- promovarea turismului de pe teritoriul județului Giurgiu, care poate contribui la dezvoltarea economică a zonei.

Influența factorului antropic asupra monumentelor, mai ales a celor care încă își exercită funcția eclesială, nu poate fi stopată, dar printr-o conștientizare și o atitudine respectuoasă față de opera de artă, putem reduce efectele negative pe care omul le poate provoca în timp. Omul nu poate fi eliminat din viața operei de artă, aceasta fiind făcută de om, întreținută și admirată de acesta.

Din păcate, există și biserici valoroase care se degradează din ce în ce mai mult, în loc să fie restaurate și puse în valoare. Afirmția aceasta este valabilă îndeosebi pentru pictura murală din biserica „Vovidenia” a fostei mănăstiri Căscioarele, pictura murală și iconostasul bisericii „Sf. Arh. Mihail și Gavriil” din localitatea Clejani, a cărei pictură murală realizată de Gheorghe Tattarescu se află într-o stare avansată de degradare și nu în ultimul rând ne referim la pictura murală a bisericii „Sfânta Treime” din satul Popești.

Pictura murală a bisericii „Sfânta Treime” din satul Popești merită o atenție deosebită deoarece este printre puținele biserici de pe teritoriul județului Giurgiu care datează din secolul al XVII-lea (anul ctitoririi 1688) și păstrează o mare parte din pictura murală originală. În timpul lucrărilor de restaurare începute în anii 2002 și 2006, o parte din pictura murală a fost curățată, ieșind la iveală o pictură minunată asupra căreia există

suspiciuni că ar fi fost pictată de marele Pârvu Mutu sau de ucenici de-ai săi. Aceste ipoteze nu au fost confirmate încă, fiind doar zvonuri locale. Dacă se va reuși restaurarea picturii, posibil să se găsească inscripții referitoare la zugravii acestei picturi. Indiferent dacă este vorba de Școala lui Pârvu Mutu sau nu, pictura acestei mici biserici este de o incontestabilă valoare, cu atât mai mult cu cât se află într-o stare destul de bună de conservare, având în vedere vechimea ei. În urma îndepărtării straturilor de depuneri organice și anorganice din naos, a ieșit la iveală o frescă minunată, cu culori vii, linii fine, dar precise, într-un autentic stil românesc specific secolului al XVII-lea.

Bisericile ca edificiu, monumente istorice din zid, piatră sau lemn, constituie o bogată moștenire și tradiție istorică culturală și spirituală, fiind o parte importantă din cultura și civilizația românească. În vechile biserici se oglindește existența satului românesc, reflex al stărilor etno-demografice și social-politice din acele vremuri. Astfel, prin menținerea acestor monumente de artă religioasă într-o stare de conservare cât mai bună și atragerea unui semnal de alarmă asupra celor aflate într-o stare avansată de degradare, se va contribui la o cunoaștere activă a istoriei, perpetuarea identității naționale și creșterea potențialului turistic al județului, lucruri extrem de importante într-o societate în care cultura veritabilă pierde teren în favoarea kitsch-ului.

MINISTRY OF EDUCATION AND RESEARCH
„VALAHIA” UNIVERSITY OF TÂRGOVIȘTE
IOSUD – PHD SCHOOL OF ECONOMIC AND HUMANISTIC
SCIENCES
FUNDAMENTAL FIELD: *HUMANISTIC SCIENCES*
DOMAIN *HISTORY*

**Plain foundations in Giurgiu County, 16th - 19th centuries.
History, state of conservation assessment and capitalization
programs**

-SUMMARY-

**PHD SUPERVISOR,
Prof. univ. dr. Ioan OPRIȘ**

**PHD STUDENT,
BOLDEI Nicoleta-Steluța (BĂHNĂREANU)**

**TÂRGOVIȘTE
2023**

Keywords: Giurgiu, heritage, architecture, conservation and restoration, monitoring, tourism, valorisation

The present work proposes an in-depth research of the churches from the 16th to the 19th centuries, situated in Giurgiu county, especially those that preserve as many original elements as possible. Only a fraction of these churches has been researched by art historians, although many of them are of undeniable value. Even those that have been the subject of studies, have been researched more from a historical and architectural point of view, with too little emphasis on the evolution of the monument over time, the transformations that have occurred and especially the current state of conservation in which they really are.

All these monuments of religious art that are still preserved on the territory of this county and stand out for their architectural beauty and their original elements deserve to be researched, valued, preserved, restored and known by the general public.

The scientific research methods that have been applied are multiple and interdisciplinary. The first method applied was the collection of data from bibliographic sources: books, encyclopedic dictionaries, specialized magazines, yearbooks, etc. In addition, important data were collected by studying existing archival documents. Through the analysis of the monuments under study we wanted to see their evolution over time after the transformations they underwent, the particularities and highlighting of the original elements preserved until now.

A first selection of historical monument churches on the territory of Giurgiu County, under the jurisdiction of the Diocese of Giurgiu, a young diocese, founded in 2006, pastored from its foundation until today by Most Reverend Ambrozie.

The founding act was a privilege of the lord, of the church hierarchs, archimandrites, abbots or monks, but also of the great and small boyars. From the second half of the 16th century, with the important role of the boyars in managing the affairs of the country and in choosing the lord, and then throughout the 17th century, mixed foundations prevail. From the 18th century, the initiative belongs mainly to free urban and rural communities, but also to groups of founders represented by priests, monks, foremen. Starting with the 18th century, the boyars will be followed by merchants, clerics and even wealthier groups of free communities. The researched historical sources claim that in the 14th century about 26 churches, and later, in the following centuries, their number will increase exponentially with the socio-economic development, being thus identified about

61 churches in the 15th century, 223 churches in the 16th century, in the next one – 637, and in the 18th century – about 1656.

The work is structured in five chapters: the first chapter deals with the history of each researched church, the second chapter includes the description of the buildings from an architectural point of view, the third chapter aims to evaluate and diagnose the state of conservation of monuments, the fourth chapter includes the authenticity of churches and their evolution over time, and the fifth chapter presents programs for the valorization of the monuments under study. The annexes include the results of laboratory research conducted on samples taken from churches treated as a case study.

In the first chapter, entitled *History of plain foundations from the 16th to the 19th centuries*, a research was made of the history of each monument, completed with some data regarding their founders and novel aspects of their passage through time, highlighting the changes that occurred as a result of natural events or created by human action over the years. Knowing the history of a monument is fundamental in order to identify the materials and construction techniques used to build the edifice and make the artistic components. Without these data, a correct assessment of the state of conservation, the focus of doctoral research, cannot be achieved.

The second chapter entitled *Architecture and artistic components. Architectural Elements* analyzes the architecture of the studied churches by researching historical testimonies to identify the main defining elements, but also through observations made *in situ*. The interventions in time on the architecture of the researched churches influenced their architectural aspect, the original elements preserved until today being defining for the character of each church. From the point of view of the plan, the studied churches on the territory of Giurgiu County were divided into triconch churches and nave churches.

The third chapter entitled *Evaluation and diagnosis of the conservation status of monuments* is the focus of doctoral research. The identification of the forms of degradation of the monuments under study and of the factors that led or favored their occurrence was achieved through direct observations *in situ*, photographic documentation, sampling of the mural where appropriate and their analysis under a microscope and by chemical methods. The forms of degradation encountered in the investigated case studies are presented in this chapter according to the urgent need for intervention on the mural, in order to avoid repetitions and details that do not have a significant contribution in the analysis of the constituent elements.

Also, based on the diagnosis and following the interpretation of physicochemical

analyzes and cleaning tests, proposals were made for the conservation and restoration of churches presented in case studies and measures to monitor and control the factors contributing to their degradation. The degradation of a work of art, of any nature, is an effect of multiple causes. There is an interdependence between these causes, one of which can create favorable conditions for another cause to come into action. The effect that a degradation factor can have on a work of art can occur much later than the initiation of the cause and can sometimes continue long after its elimination. By carefully noting and analyzing changes over time, the causes can be suppressed or reduced in intensity, thus protecting these monuments in the long term.

Each work of art is unique, having particularities that must be identified so that the intervention on it is beneficial and not harmful. The indissoluble link between restoration and the work of art must be recognized by the fact that the work of art conditions the restoration and not the other way around. The lack of knowledge in the field of conservation and restoration, with all other related fields, will lead to erroneous treatments that may endanger the integrity of the work. The use of insufficiently tested solutions or treatment methods from a scientific point of view can often lead to the appearance of additional degradations. That is why the diagnosis of the state of conservation of a monument is based on prior knowledge of the degradation factors that produce the visible effects.

In the fourth chapter entitled *The authenticity of offshoot foundations and the evolution of styles during the 16th to the 19th centuries*, the original elements and transformations occurred over time that led to changes and additions, sometimes depending on the taste of the era, are investigated. Regardless of the degree of authenticity they preserve, churches – historical monuments, continue to play an important role in the local community, this statement being extensively debated in this chapter.

The last chapter, **the fifth**, entitled *Capitalization programs* expose in its pages the support that monuments receive or can receive from the authorities for their valorization, restoration programs through which some of the studied monuments have passed and proposals for increasing the tourism potential of Giurgiu County with their help. Two of the monuments underwent extensive restoration works during their doctoral research – the church "Buna Vestire-Drugănescu" in Stoenești and the church "Saint Pantelimon" in Vedea locality. Also, two other churches have ongoing works: the church "Saint Nicholas" of Comana Monastery receives a new mural painting, and the church "Saint Nicholas" of Mironești Hermitage is completely restored (architecture, mural painting, masonry

iconostasis) with the help of accessing European funds.

Conclusions

The foundation for a tourist exploitation of churches - historical monuments lies in their historical, spiritual and symbolic value. Visitors who are passionate about art and history can enrich their knowledge in the mentioned fields through these monuments of religious art. Churches, sacred places for religious communities, can attract tourists interested in understanding local religious traditions and beliefs from the past to the present day. Sometimes they can even participate in religious services, which gives them a deep and soothing experience, being able to establish a connection with the ancestors who erected and beautified these monuments over the years. Symbolic importance is also significant for understanding the history and culture of a region or country. Churches - historical monuments symbolize the unity of faith, the cultural value of a region, the solidarity of community members, as well as their cultural and spiritual roots.

Man has an innate desire to enrich his knowledge and connect with human collectivities, and this can be achieved through tourism which can become an intellectual act intended to contribute to the broadening of the general culture of the traveller. It must not be forgotten that the monuments come from another world and are loaded with the most varied meanings whose decipherment contributes to the reconstruction of various periods of local and national history.

Historical monuments, be they religious or secular, are usually among the most attractive tourist attractions in an area because they represent traces of ancient history, undeniable links with the roots of this people and with the ancestors of the Romanian nation. Through this research, it is desired to highlight the churches with tourist potential in the territory of Giurgiu County by knowing the history of each individual church, the deep traces left by the vicissitudes of the times of which they were silent witnesses, and by evaluating the state of conservation in which they are located.

The Romanian village has been since ancient times the basic settlement of the Romanian society, those who lived in the cities being a minority, and the village enjoying a special importance among those who were at the head of the country. The church was the main place of communion and of great significance for the inhabitants of a settlement. Therefore, with the development of the Romanian village, more and more boyars began to want the right to be founders, erecting churches sometimes even together with the ruler, on the estates they owned. Unfortunately, nowadays, more and more villages are in the process of depopulation, and a large part of the places of worship, once beautiful and

imposing, are today in an advanced state of decay. Not infrequently, those who are passing through a locality, carelessly pass by the village church, not knowing that some of these little churches hide real treasures from a historical and artistic point of view, as happens in lesser-known areas and mediatized from a tourist point of view, as is the case of Giurgiu County.

The in-depth analysis of the current state of conservation of these churches from former Vlașca district can be the starting point for future conservation-restoration projects of the mural paintings and the entire ensemble, where this is necessary. Through the research and evaluation of these monuments of religious art, strategies can be formulated for the development and promotion of tourism in Giurgiu County, thus contributing to the improvement of the tourist activity in the area. The historical, spiritual and symbolic value of monument churches adds depth and meaning to tourist experiences and can attract a diverse range of visitors. These aspects must be managed and promoted in a responsible way to ensure the preservation and respect of the cultural and religious heritage.

In support of the information gathered through the analysis of written documents, an extensive field investigation was carried out for photographic documentation, identification of changes over time, identification of painting techniques, collection of samples from mural painting.

The in situ research was the most important method without which this work could not have been realized. This was carried out by:

- photographic documentation;
- technological analysis of the constituent elements;
- identification of degradations, their causes and effects;
- identification of physical-chemical and biological degradation factors;
- taking samples from the mural painting.

By correlating all the data obtained, a diagnosis of the state of conservation was made, on the basis of which preventive conservation and restoration measures are proposed.

The valorization of the doctoral research results was achieved through:

- participation in national and international scientific conferences and symposia;
- publication of scientific articles produced during doctoral research;
- methodological proposals for preventive conservation and restoration;
- promoting tourism on the territory of Giurgiu County, which can contribute to the economic development of the area.

The influence of the anthropic factor on monuments, especially those that still exercise their ecclesial function, cannot be stopped, but through awareness and a respectful attitude towards the work of art, we can reduce the negative effects that man can cause over time. Man cannot be eliminated from the life of the work of art, it being made by man, maintained and admired by him.

Unfortunately, there are also churches that are of indisputable value and that deteriorate more and more, instead of being restored and enhanced. This statement is especially valid for the mural painting in the "Vovidenia" church of the former Căscioarele monastery, the mural painting and the iconostasis of the "St. Arch. Mihail and Gavriil" from Clejani, whose mural painted by Gheorghe Tattarescu is in an advanced state of decay, and last but not least we refer to the mural of the "Holy Trinity" church in the village of Popești.

The mural painting of the "Holy Trinity" church in the village of Popești deserves special attention because it is among the few churches on the territory of Giurgiu County that date from the 17th century (foundation year 1688) and preserve the entire iconographic program. During the restoration work started in 2002 and 2006, part of the mural painting was cleaned, revealing a wonderful painting suspected to have been painted by the great Pârvu Mutu or his disciples. These hypotheses have not yet been confirmed, being only local rumors. If the painting is restored, it is possible to find inscriptions referring to the painters of this painting. Whether it is Parvu Mutu's School or not, the painting of this small church is of undeniable value, all the more so as it is in a fairly good state of preservation, given its age. Following the removal of layers of organic and inorganic deposits from the nave, a wonderful fresco emerged, with vivid colors, fine but precise lines, in an authentic Romanian style specific to the 17th century.

Churches as edifices, historical monuments made of wall, stone or wood, constitute a rich historical cultural and spiritual heritage and tradition, being an important part of Romanian culture and civilization. The existence of the Romanian village is reflected in the old churches, a reflection of the ethno-demographic and social-political conditions of those times. Thus, by maintaining these monuments of religious art in the best possible state of preservation and raising an alarm signal about those in an advanced state of degradation, we will contribute to an active knowledge of history and the perpetuation of national identity, things extremely important in a society where genuine culture is losing ground in favor of kitsch.